

Derginin, 2013-16. sayısında (sy: 153-173) düzeltmeleri yayınlanmış makalenin, minör düzeltmeler ile birlikte orjinal halidir.
It is the original version of the article, with minor corrections, of which the corrections were published in the 2013, 16th issue of the journal (pages: 153-173).

II. İZNIK KONSİLİ'NE İKONOĞRAFİK AÇIDAN YAKLAŞIM

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Alparslan KÜÇÜK*

Öz

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren Hıristiyanlar arasında Yahudi adetlerine uyup uymama konusu başta olmak üzere Tanrı anlayışı ve Hz. İsa'nın tabiatı gibi çeşitli konularda görüş ayrılıkları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu görüş ayrılıklarını gidermek amacıyla Konsiller toplanmıştır. Bu konsillerden bir tanesi de diğer ilk altı konsil gibi Türkiye'de gerçekleştirilmiş olan II. İznik Konsili'dir. II. İznik Konsili ikonografik bir özellik taşıması bakımından diğer Konsillerden farklılık göstermektedir. Biz de bu farklılığı ön plânda tutarak makalemizde II. İznik Konsili'nin ikonografik açıdan tahlilini ele aldık. Bu bağlamda makalemizde ikonanın tanımı yapılmış ve ikonalar ile genel bilgilerin ardından genel olarak kısaca ilk yedi konsil ve Hıristiyan tarihinde önem arzeden bazı konsiller de ele alınmıştır. Daha sonra II. İznik Konsili hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmamızın Sonuç kısmında ise genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: İkona, İkonoklazm, Konsil ve İznik.

The Council of Nicaea in Terms of Iconographic Perspective

Abstract

As from the early days of Christianity, dissidences have started to come in view amongst Christians particularly on whether or not being in conformity with Jewish traditions, but in general on variety of subjects such as the Concept of God and nature of the Prophet Jesus. And Councils were convened for the purpose of smoothing out such matters. One of these Councils which was convened in Turkey just as the other first six Councils is the II. Council of Nicaea. In the point that this Council featured iconographically, it differed from the other Councils. And accordingly, giving particular importance to this difference, we have discussed in this article the analysis of the II. Council of Nicaea in terms of iconography. Concordantly, iconography is defined in this article and in general, the first seven Councils and some Councils that have importance in the history of Christianity are also discussed briefly following the general information and information on icons. And then information about the II. Council of Nicaea is presented. And an overall evaluation is made in the conclusion of this study.

Keywords: Icon, Iconoclasm, Council and Nicaea.

---

* Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Öğretim Üyesi.

Giriş

Hiz. İsa'nın çarmıha gerilmesinin ardından Pavlus'un ortaya koyduğu unsurlar, Hıristiyanlar arasında bazı tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar; Yahudi adetlerine uyup uymama konusu başta olmak üzere Tanrı anlayışı, Hiz. İsa'nın tabiatı, Hiz. Meryem'in ve Kutsal Ruh'un konumu gibi birçok konuda gerçekleşmiştir. Tarihî bir süreç içerisinde devam eden bu tartışmalar, bazen şiddetli şekilde cereyan etmiş ve Hıristiyanlıkta dinî anlamda bölünmelere sebep olmuştur.

Hıristiyanlıkta yukarıda sözü edilen tartışmalar, sadece dini düşünce/anlayış çerçevesinde olmamış, aynı zamanda uygulamalar bazında da vuku bulmuştur. Uygulama açısından tartışma sebeplerinden birisi de "ikonalar" olmuştur.

İkona ile ilgili uygulamalar, Hıristiyanlar arasında tartışmalara vesile olmuş ve İkonoklast veya İkonodül şeklinde İkona karşıtları veya İkona taraftarları olarak isimlendirilen iki farklı grubu ortaya çıkarmıştır. Hıristiyanlar arasında meydana gelen ihtilaflar ve gruplaşmalar üzerine M.S. 787'de II. İznik Konsili toplanmıştır. Bu Konsil'de İkonoklast anlayış yıkılmış ve Hıristiyanlıkta ikonalara saygı gösterme serbestliği getirilmiş, ancak ona tapınması veya tapınma aracı yapılması yasaklanmıştır.

Bu bağlamda "II. İznik Konsili'ne İkonografik Açıldan Yaklaşım" adlı makalemizde de yukarıda kısaca bahsettiğimiz süreç ve bu süreç zarfında ortaya çıkan gelişmeler ele alınmıştır.

A- İkonalara Genel Bir Bakış

Yunanca "eikon"dan gelen ve 'benzemek' anlamındaki 'eikein' fiili ile de ilişkilendirilen İkon kavramı; "resim, suret, tasvir, benzemek ve benzetmek" gibi anlamlara gelmektedir. Bununla birlikte herhangi bir kişi, düşünce veya akımı simgeleyen şekil veya resimlere de ikona adı verilmektedir. "Bilgisayardaki bir programı gösteren küçük resim veya simgeler" de ikon olarak değerlendirilmektedir. Hıristiyan dinî literatürde ise ikon; Kiliselerdeki¹ Hiz. İsa'nın, Hiz. Meryem'in, Hiz. Yahya'nın², aziz/azizelerin ve Hıristiyanlık dinine ait olayların tahta üzerine mum veya yumurta boyalı veya kabartma olarak yapıldığı dinî içerikli resimler veya tasvirler olarak tanımlanmaktadır³. Ayrıca "İsa'nın görüntüsünün insan eli değmeden ortaya çıkma biçimi" de ikona olarak betimlenmektedir. Bu bağlamda da ikonlara gösterilen saygı, "Tanrı'ya olan saygının bir gerekliliği" şeklinde algılanmaktadır.

¹ Bu metindeki Kiliseler ve Hıristiyanlar ile anlatılmak istenen, Katolik ve Ortodoks Kiliselerdir. Çünkü Protestan Kiliselerde ikona ile ilgili dinî uygulamalar mevcut değildir.

² Hiz. İsa, Hiz. Meryem ve Hiz. Yahya'nın birlikte betimlendiği ikonalara "Deisis" adı verilmektedir (Tayfun Akkaya, *Ortodoks İkonaları*, İstanbul 2000, 53).

³ Akkaya, 9; [http://www.tdk.gov.tr/index.\(11.11.2012\)](http://www.tdk.gov.tr/index.(11.11.2012)); Hüseyin Alantar, "İkona", [http://www.usdusunveotesi.net/yazilar2/\(21.11.2012\)](http://www.usdusunveotesi.net/yazilar2/(21.11.2012)); J. Thomas Mitchell, *Iconology: Image, Text, Ideology*, London 1987, 1-2; J. Thomas Mitchell, "Iconology", *New Princeton Encyclopedia of Poetry & Poetics* 1993, s. 552.

Ahşap, mermer, maden, fildişi gibi çeşitli levhalar üzerine yapılan İkonalar; genellikle dikdörtgen şeklinde tek bir levhadan oluşmaktadır. Ancak iki, üç ve dört levhadan oluşan ikonalar da bulunmaktadır. Bunlardan iki parçadan oluşanlarına 'diptikona', üç parçadan oluşanlarına 'triptikona', dört parçadan oluşanlarına ise 'kuadriptikona' ve yuvarlak olanlara da 'klipeus' adı verilmektedir.

Bizanslılara ait bir tarz olarak kabul edilen ikonalar, hem Kiliselerde hem de evlerde bulunmaktadır. Kiliselerde ikonaların bulunduğu ve ana sunak (bema) ile cemaatin toplandığı alanı birbirinden ayıran bölmeye **ikonostasis** ya da **templan/templon duvarı** adı verilmektedir. Bu yapıda; maddi dünya ile ruhsal âlem arasındaki sınırı sembolize eden üç kapı yer almaktadır. İkonostasis'teki kapılar, yeryüzü krallığı ile göksel krallık arasındaki sınırın simgesi olarak yeryüzünden gökyüzü krallığına geçişi temsil etmektedir. Ortadaki ana kapı sembolik olarak gökyüzüne açılmayı ve Tanrı'nın geldiği yeri simgelemektedir. Bu kapı, insanların dualarını gökyüzüne ileten meleklere sürekli kullandığı kapı olarak da tanımlanmaktadır.

İkonostasis'te yer alan ikonalar, belli bir hiyerarşik düzene göre tasarlanmışlardır. İkonostasis'in girişinde bir perde yer almakta ve bu perde, insanın gökyüzünü görmesine engel olan insanî yönünü sembolize etmektedir. İkonostasis'in arka/ön tarafındaki bema⁴ bölümünde ise ekmek-şarap (komünyon/evharistiya⁵) ayini yapılmaktadır. İkonostasis'te Hz. Meryem ve çocuk İsa, Pantokrator⁶ İsa gibi belli başlı temel/ana ikonalar ile birlikte hiyerarşik bir düzen içinde on iki yortuyu (dodekaorton) anlatan diğer resimler bulunmaktadır. Böylelikle kilisede bulunanların bu resimlere bakarak dinsel düşünceye dalmaları ve o anı yaşamaları/hissetmeleri amaçlanmaktadır⁷.

⁴ Bema, Ortodoks Kiliselerde sunağının bulunduğu ve halkın girmesinin yasak olduğu ruhaniler için ayrılmış bölüme verilen isimdir(Bkz. Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Konya 1998, 64).

⁵ Evharistiya (Eucharistia); "teşekkür etmek, şükretmek, şükranlarını sunmak" anlamına gelen Yunanca "Eucharistesas" kelimesinden türemiştir. O; Hz. İsa'nın ölümünü, Yeni Ahit için feda edilen bedenini, kanını, dirilişini, "İkinci Gelişi"ni anma ve havarileri ile yediği "Son Akşam Yemeği"ni hatırlama amacıyla yapılan bir şükür törenidir(Bkz. Abdurrahman Küçük- Günay Tümer-Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara 2010, 393; Mehmet Katar, *Hristiyanlıkta Paskalya*, Ankara 2003,1-4; Ahmet Hikmet Eroğlu, "Ekmek-Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları", A.Ü.İ.F.D., (Ayrı Basım), C. 39, Ankara 1999, s. 440; Mehmet Alparslan Küçük, *Türkiye Protestan Ermenileri*, Ankara 2009,176. Ayrıca bkz. Matta 26:26-29; Markos 14:22-25; Luka 22:15-20, 24:30-31; Yuhanna 6: 32-58).

⁶ Pantokrator; Hz. İsa için kullanılan "Evrenin Hâkimi" anlamına gelen bir sıfattır. İkonografide Pantokrator, Her şeye hükmeden, her şeye kadir anlamında Tanrıya atfedilen bir sıfattır. Ortodoks sanatında da Pantokrator, kilise kubbesinin göbeğini süsleyen ve İsa'nın "Kadiri Mutlak Tanrı ve Evrenin Efendisi" olarak resmedildiği freski simgelemektedir(Bkz. Tamer Yörükoğlu, *Batılılaşma Devri Resim Sanatında Edirne Bulgar Kilisesindeki İkonaların Yeri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2006,7).

⁷ Akkaya, 126-131; Alantar, "İkona", <http://www.usdusunveotesi.net/yazilar2/> (21.11.2012); Nilay Yılmaz, *İkonalar*, Ankara 1992, 3; Oleg Tarasov, *Icon and Devotion*, Translated and edited by Robin Milner-Gulland, London 2002, 39-42; Jerzy Uscinowicz, *New Life of Icons in Architecture: Applications Versus Synthesis*, *Urbanistika Ir Architektura Town Planning and Architecture*, 34(5), 2010, 291.

Hıristiyanlar, ibadet amacıyla kiliseye geldiklerinde ilk olarak İkonastasis'e yönelmekte ve ikonalara saygı, hürmet ve bağlılık anlamında onları selamlamaktadır. Daha sonra İsa ve Meryem İkonaları başta olmak üzere diğer ikonalar sıra ile öpülmektedir. Ardından da İkonastasis'in önündeki kürsüye çıkılarak kürsüde teşhir edilen ikona öpülmekte, selamlanmakta ve dua edilerek haç çıkartılmaktadır. Haç çıkarmanın ardından geri geri gidilmek suretiyle ayine katılım gerçekleştirilmektedir.

Hıristiyanlarca Tanrı'ya şükretme vasıtası olarak kullanılan İkonalar için evlerde de özel bir bölme yer almaktadır. Her Ortodoks'un evinin doğu köşesinde bir ikona bölümü bulunmaktadır. Evin bu bölümü hem ev sahibi hem de misafirler için önem arz etmekte ve her işin başlangıcından önce dua edilmektedir. Eve misafir olanlar da dâhil ikonanın önüne gelinmekte baş önde eğik biçimde selam verilmekte ve haç çıkartılmaktadır. Hatta ikonalar, kilise ve evler dışında her çeşit sivil yapıda, okullarda, askeri yapılarda çeşitli sosyal teşkilatlarda da yer almaktadır. Ayrıca ikonalarını yanlarında taşıyan dindarlar da bulunmaktadır.

İkonlar genel olarak İbadet ve Tanımlayıcı İkonlar olmak üzere iki bölümden oluşur. İbadet ikonaları; insan eli değmeden yapılmış İsa İkonaları, Meryem İkonaları, Aziz ve Melek İkonaları gibi ikonlardır. Yunanca "acheiropoitos" olarak da ifade edilen bu ikonalar, "Kutsal Yüz" (Holy Face) şeklinde de isimlendirilmektedir⁸. İnsan eliyle yapılmadığı düşünülen ibadet ikonaları; Hıristiyanlar tarafından İncil yazarlarından Luka ile ilişkilendirilmekte ve buna göre ilk ikonanın, Hz. İsa'nın ölümünden sonra Luka zamanında ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Bazı Hıristiyanlar da ibadet ikonalarına örnek olarak Urfa Kralı ile Hz. İsa arasında yaşanan olayı dayanak göstermektedir. Bu efsaneye/olaya göre, hasta olan Urfa kralı Abgar/Abgaros, Hz. İsa'ya bir elçi göndererek kendisini iyileştirmek için yanına gelmesini rica eder. Hz. İsa da yüzünü yıkadıktan sonra kurulandığı ve kendisinin yüzünün resminin çıktığı mendili (Kutsal Mendil/Hagion Mandilion)⁹ elçi Ananya/Ananias'a verir. Mendil sayesinde hastalıktan kurtulan Urfa kralı, mendili bir tahta pano içerisinde kentin giriş kapısı üzerine koyar. Mendilin uzun bir süre

⁸ Bkz. Tarasov, 45, 61-62; Akkaya, 10, 13, 131, 135; Yörükoğlu, 23.

⁹ Ermeni kaynaklarına göre Ermenilerin Hıristiyanlığı ilk kabul ediş olayı olarak değerlendirilen ve ikonografide "Kutsal Mendil" olarak geçen bu olay şu şekildedir: "Roma İmparatoru Sezar'ın oğlu Tiberius (Tiberius) döneminde Urfa (Edesse) Kralı olan Abgar, cüzzam hastalığına yakalanmış ve Hz. İsa adında birisinin bu hastalığı iyi ettiğini duymuştur. Bunun üzerine o, adamlarından Anan (Hananya) ile Hz. İsa'ya bir mektup göndermiştir. Abgar, mektubunda Hz. İsa'nın "Tanrı veya Tanrı'nın oğlu" olabileceğine inandığını belirtmiş, bulunduğu yere gelip kendisini iyi etmesini istemiş ve Yahudilerin kötülüklerine karşı kendisini koruyabileceğini ifade etmiştir. Hz. İsa da Abgar'a yazdığı cevabında onu iyileştirmek için oralara gelmesinin mümkün olmadığını, bulunduğu yerde bir görevi olduğunu ancak hastalığını iyi etmek, onunla beraber olanlara hayat vermek ve orada Hıristiyanlığı yaymak için havarilerinden birisini göndereceğini bildirmiştir. Hz. İsa, bir mektup ve yüzünü sildiği mendili ile havarilerinden birini Kral Abgar'a göndermiştir. Hz. İsa tarafından gönderilen havari de Kral Abgar'ı iyileştirmiştir. Çünkü Hz. İsa'nın yüzünü sildiği mendilde kendisinin yüzünün sureti çıkmıştır. Böylece Hz. İsa'nın mektubu ve hastalığından kurtulması karşısında heyecanlanan Abgar, Hıristiyanlığı kabul etmiş, vaftiz olmuş ve halkı da onunla beraber vaftiz olup Hıristiyanlığı benimsemiştir" (Bkz. M.A. Küçük, 16).

orada kaldığı daha sonra şehrin girişindeki sur kapısının üstündeki bir nişte saklandığı ve uzun bir zaman diliminden sonra mendilin piskopos Evalios tarafından mucizevî olarak bulunduğu dile getirilmektedir. Çünkü Hıristiyanlarca kutsal olarak kabul edilen mendilin koruyucu bir güce sahip olduğu ve 544 yılındaki Perslerin istilasına karşı kentin düşmesini önlediği de anlatılmaktadır¹⁰.

Tanımlayıcı/Didaktik İkonalar ise Tevrat ve İncil'deki çeşitli hikâyeleri/olayları konu edinen ikonlardır. Bu tarz ikonlara İkonografi biliminde "Dodekaorton" adı da verilmiştir. İncil'de yer alan bu konular, Hıristiyanlarca dogmatik biçimde "Oniki Yortu" adı ile listelenmiştir. On İki Yortu şu şekildedir: "1. Müjde (Haber/Tebşir), 2. Doğum, 3. Mabede Sunum, 4. Vaftiz, 5. Görünüm Değiştirme (Metamorfosis), 6. Lazarus'un Dirilişi, 7. Kudüs'e Giriş (Vaiforos), 8. Çarmıha Gerilme (İstavroz/ Stavrosis), 9. Boş Mezar/Diriliş (Anastasis), 10. Göğe Yükselme (Analepsis), 11. Pentekost ve 12. Hz. Meryem'in Ölümü (Koimesis)¹¹".

İkonalar, renkler bakımından da özgün anlamlara sahiptir ve bu renkler ve anlamları kiliselerce belirlenmiştir. İkonalara ait renkler genel olarak; Koyu kahverengi, Titan beyazı, toprak sarısı, Kırmızı Tonları, Siyah, Yeşil, Mavi ve Sarı Tonları ile Lacivertten oluşmaktadır. İkonaları yapan kişilerin kendi tercihinin söz konusu olmadığı ve kiliselerce belirlenen renk sınıflandırmasına göre Beyaz, saflığın rengi olup ilahi nur ve Tanrı'nın yeryüzündeki tezahürü olarak tanımlanmaktadır. Mavi renk ise diğer âlemin yapısını ve Kırmızı renk de kurbanlığı dolayısıyla İsa'nın kurban oluşunu ve ateş ile vaftizini anlatmaktadır. Kızıl (Güneşin doğduğu andaki kırmızısı) renk ise İsa'nın doğumuna işaret etmektedir. İkonalarda Altın Sarısı renk, ilahi ışığı, Koyu sarı gerçeği, sönük tondaki sarı da kibir ve ihaneti ifade etmektedir. Erguvan rengi de mutlak otoriteyi ve asaleti simgelemektedir. Yeniden dirilişi temsil eden renk ise yeşil olup genellikle peygamberlerin ve Vaftizci Yahya'nın rengi olarak kabul görmektedir. Kahverengi renk ise toprakla ilişkilendirilerek alçak gönüllüğünün işareti olarak ölümü, sonbaharı, toprağı ve toprağa dönüşü temsil etmektedir. Siyah ise karanlığın simgesi olarak ölüm ve keder ile ilişkilendirilmektedir. İkonalarda keşişlerin elbiseleri, kahverenginin yanı sıra, dünyevi zevklerden, kibirden arındıklarının simgesi olarak siyah renkte de görülebilmektedir.

İkonalar genellikle 8 aşamalı bir işlem neticesinde özel itina ve büyük bir çaba ile yapılmaktadır. Öncelikli olarak selvi, meşe, gürgen ve ceviz ağaçları gibi sert ve dayanıklı ağaçlar seçilmektedir. Ancak ağaç olma zorunluluğu söz konusu değildir. Seçilen ağaçlardan yapılan tahta levhanın üzerine birkaç kat yapıştırıcı sürülmektedir. Yapıştırıcının kurumasının beklenmesinin ardından

¹⁰ Yılmaz, 2; Akkaya, 10-11; Alantar, "İkona", <http://www.usdusunveotesi.net/yazilar2/> (21.11.2012).

¹¹ Akkaya, 11; Tarasov, 112-113; Solrunn Nes, *The Mystical Language of Icons*, William B. Eerdmans Publishing Company 2009, 17; Jan Van Biezen, "Icons of the Dodekaorton", http://www.janvanbiezen.nl/dodekaorton_icons.html/ (15.12.2012).

sertleşen tabaka sünger taşı ile zımparalanarak düz bir yüzey elde edilmektedir. Tahtanın rutubetten korunması amacıyla düzleştirilen yüzeyin üzerine yapıştırıcı ile birlikte karıştırılmış olan alçı sürülmektedir. Daha sonra tahtanın üzerine keten bir bez geçirilmekte ve üzeri tekrar alçı ile kaplanmaktadır. Temel malzemesi hazırlanmış olan tahta levha üzerine, madeni bir kalemle veya ince bir fırça ile resmin ana hatları çizilmektedir. Kilise geleneğine bağlı biçimde toz boyalar, yumurta sarısı (günümüzde daha çok zeytinyağı tercih edilmektedir), sirke ile karıştırılarak boyama işlemine başlanmaktadır. Boyamanın ardından renklerin parlak gösterilmesi amacı ile üzerine koruyucu bir vernik sürülmektedir. Ancak ikonaların mum cila/ gümüşle de kaplandığı dikkat çekmektedir. Gümüş kaplama, Kiliselerde dua edenlerin bu tasvirlerle ellerini sürmeleri ve gümüşün zararlı olduğu düşüncesi nedeniyle çok fazla tercih edilmemektedir. Bu işlemlerin tamamlanmasından sonra resimler kurumaya bırakılmakta ve kurumunun ardından da ikonaların üzerine ikonanın özelliğini anlatan yazılar yazılmaktadır. Yazıların yazılmasının ardından ikonanın kutsiyet kazanması için kilisede altının/sunakın bulunduğu mekânda en az 40 gün muhafaza edilmektedir.

İkonlarda vurgulanmak istenen kişi veya olay, ön plana çıkarılarak büyük boyutlarda resmedilmektedir. Geri kalan unsurlar ise arka planda ve küçük şekilde resmedilmektedir. Çünkü ikonalarda tasvirlerde görülen şahısların çizilmesi kişilerin önem derecesi ile doğru orantılıdır. Önemli bir kişi veya olay arka planda kalsa da diğer kişilerden veya kişiden daha büyük boyutta çizilmektedir¹².

İkona kavramının kullanılması ile birlikte hem yeni bir disiplin hem de yeni bir sanat dalı ve bunlara bağlı olarak da yeni kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kavramlardan birisi de “**İkonografi**” terimi olmuştur. İkonografi; ikonları inceleyen, onların biçimlerini, simgelerini, konularını belirleyen ve sınıflandıran disiplin dalına verilen bir isimdir. İkonografi bilimi ile uğraşan dinî simgelerin tarihini inceleyen sanata da “**ikonoloji**” adı verilmektedir. İkonografi ile ikonoloji kavramları 1920’li ve 1930’lu yıllarda kullanılmaya başlanmış ve yeni bilim dalı olarak eğitim hayatımızdaki yerini almıştır¹³.

Bu bağlamda da Türkiye’de ikonaların sanat eseri olarak değerlendirilmesi ve önem kazanması 1960’lı yıllardan sonra olmuştur. Ancak ikona yapımı açısından İstanbul, Bizans İmparatorluğu’nun kuruluşundan itibaren bir merkez olmuş, Batı’ya ve Doğu’ya doğru yayılma da İstanbul’dan

---

¹². Yörükoğlu, 21-22; Yılmaz, 5; Akkaya, 124, 137; Nes, 8-11.

¹³. Arzu Köklü, Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta Resim Sanatı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006, 11-12, 59-60; Mitchell, 1987:2-3; Mitchell, 1993:553; <http://www.megarevma.net/eikonalar.htm>(20.02.2013); Alantar, “İkona”, <http://www.usdusunveotesi.net/yazilar2/> (21.11.2012).

gerçekleşmiştir¹⁴. Daha sonra İstanbul merkeziliğini kaybetmiş ve yerini Aynoroz'a¹⁵ bırakmıştır¹⁶.

B- Hıristiyanlıkta Konsiller¹⁷ Sürecine Genel Bakış

Hıristiyanlığın ilk dönemlerindeki yayılış sürecinde, Hıristiyanlığı yeni benimsemiş olanlar arasında, Yahudi adetlerine uyup uymama konusunda bazı problemler yaşanmıştır. Hıristiyanlar arasındaki bu problemlerin giderilmesi amacıyla, 49 yılında Kudüs'te "Havariler Konsili"¹⁸ adı verilen bir Konsil toplanmıştır. Bu ilk Konsil'den sonra Pavlus'un görüşünü benimseyenler ile bu görüşe karşı çıkan "Yahudi Hıristiyanlar" olmak üzere iki grup ortaya çıkmıştır. Bu ayrılık, Hıristiyanlar arasındaki ilk bölünmenin de başlangıcı olmuştur¹⁹. Bu bölünme ile başlayan süreç içerisinde Hıristiyanlık, hem Doğuya hem de Batıya doğru genişleme göstermiş, bu genişleme coğrafi ve tarihî açıdan Hıristiyanlar arasında birtakım farklı düşünceleri de beraberinde getirmiştir. Farklı düşüncelerle birlikte M.S. III. ve IV. yüzyıllarda da Hıristiyanlar arasında Tanrı anlayışı ve Hz. İsa'nın tabiatı gibi çeşitli konularda görüş ayrılıkları meydana gelmiştir. Bu görüş ayrılıklarını gidermek amacıyla da Konsiller toplanmaya²⁰ başlanmıştır.

¹⁴ İstanbul'dan başlayan bu hızlı yayılma neticesinde Bizans resim sanatının Hıristiyan resminin öncülüğünü yaptığı iddia edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'deki en zengin ikona koleksiyonu Ayasofya Müzesi'nde bulunmaktadır. Ayasofya Müzesi ile İstanbul Rum Patrikhanesi başta olmak üzere Türkiye'nin birçok kilisesinde çok sayıda çeşitli ikonalar bulunmaktadır. Bunların yanı sıra özel kişilerde, antika dükkânlarında, müzayedelerde de ikonalara rastlanmaktadır (Bkz. <http://www.megarevma.net/eikonalar.htm>(20.02.2013); Alantar, "İkona", <http://www.usdusunveotesi.net/yazilar2> (21.11.2012).

¹⁵ Kutsal Dağ anlamına gelen Aynaroz; Kadınların girmesinin yasak olduğu, Güneydoğu Avrupa'da, Yunanistan'ın Selanik şehri yakınlarındaki Halkidiya Yarımadası'nda, Cassandra Parmakları olarak da isimlendirilen ve Ege Denizi'ne doğru uzanan yarımada'nın en doğusundaki yere verilen bir isimdir. Aynaroz Adası'ndaki ilk teşkilatlı manastır, Kolovos adında bir keşişin Hierissos şehri civarında kurduğu manastırdır. Bu manastırların sayısı, günümüzde 20 tane'dir(Geniş bilgi için bkz. Abidin Temizer, *Kadınsız Şehir Aynaroz: Tarih, Mekân ve Yaşam*, Studies of The Ottoman Domain, Cilt 1, Sayı 1, 2011, s. 1-22).

¹⁶ <http://www.megarevma.net/eikonalar.htm>(20.02.2013); Alantar, "İkona", <http://www.usdusunveotesi.net/yazilar2/> (21.11.2012).

¹⁷ Bu başlık altında sadece Türkiye'de gerçekleştirilmiş olan ilk 7 konsil ve Hıristiyanlık için dönüm noktası olarak değerlendirilen bazı konsiller ele alınmıştır. Diğer konsiller sadece isim olarak zikredilmiştir.

¹⁸ Konsil, Hıristiyan literatüründe dinî liderlerin dinî öğreti ve uygulamalar için karar almak ve dinî problemleri çözmek amacıyla oluşturulan topluluğa verilen isimdir. Küçük çapta yapılan bölgesel toplantılara da genellikle "sinod" adı verilir(Geniş bilgi için bkz. Ömer Faruk Harman, "Konsil", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 26, Ankara 2002, s. 175; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, Konya 1991, 1; Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 222-223; Alparslan Yıldız, *Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı:2, Bursa 2003, s. 258).

¹⁹ Abdurrahman Küçük, "Belgelerin Işığında Türk-Ermeni Münasebetlerine Genel Bir Bakış", A.Ü.İ.F.D., (Ayrıbasım), C. 31, Ankara 1989, s. 245; Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (Ayrıbasım), C. 41, Ankara 2000, s. 311-312; M.A. Küçük, 39.

²⁰ Bu Konsillerin toplanmasının gerekliliğinin kaynağı olarak da Kutsal Kitap gösterilmiştir(Bkz. Matta 18:20; Yıldız, 261)

Havariler Konsili'nin ardından Montanizm²¹ ve Gnostisizm²² gibi anlayışların da doğmasına yol açacak çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Hıristiyanlıkta "Konsiller Tarihi" olarak da nitelendirilen ve ilk yedi tanesinin Türkiye'de gerçekleştiği ekümenik²³ konsillerden ilki M. S. 325'de İznik'te yapılmış olan I. İznik Konsili'dir. Bu konsil, I. Silvestre'nin Papa olduğu dönemde Konstantin tarafından Mısır'da yetişmiş ve İskenderiye Patrikliği'ne bağlı bir rahip Arius'a (Aryus) karşı toplanmıştır. Çünkü Arius, Allah'ın birliğini/Tevhid ilkesini savunmuş, İsa Mesih'in tanrılığını ve İnciller'de yer alan "ilahlık" fikrini reddetmiştir. Arius, Oğul'un ezeli ve ebedî olmadığını, yaratılmış bulunduğunu ve Oğul'dan önce Baba'nın var olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca Konsil'deki oturumda İsa Mesih'in ve annesinin Allah'tan ayrı iki ilâh olduğu, Mesih'in Tanrı'dan yaratıldığı ve özü itibarıyla insan olduğu görüşlerini savunan iki farklı grup da yer almıştır. 325 yılındaki İznik Konsili'nde 318 piskoposun ittifak ettiği İsa-Mesih'in tanrılığı görüşü benimsenmiş ve Arius'un görüşü mahkûm edilmiştir. Böylece Konsil'de Baba'nın tanrılığı yanında Oğul'un tanrılığı ve ikisinin aynılığı veya Baba ile Oğul arasındaki tabiat eşitliği ("Homoousios=İsa Tanrı/homo= aynı, ousios= öz") anlayışı kabul görmüştür. Bu anlayışa göre İsa, Baba Tanrı ile aynı özden olup O'nun oğludur ve Baba Tanrıdan doğmuştur/çıkıştır. İmparator tarafından da tasdik edilen "**İznik Formülü**²⁴", Kredo'ya dahil edilmiş ve günümüze ulaşan Hıristiyanlık inancının ilk esası olarak kayda geçmiştir. İznik Konsili'nde bu ana karar maddesi ile birlikte yirmi karar daha kabul edilmiştir.

²¹ Montanizm II. yüzyılda adını Montanus'tan almış bir Hıristiyanlık akımıdır. Montanizm, M.Ö. 156'lı yıllarda Pepuza (Uşak ili Karahallı ilçesi Karayakuplu Köyü) merkezli Frigya Bölgesi'nde ortaya çıkmıştır. Kadın liderlere ön plânda yer veren bu akım, diğer Hıristiyan gruplardan farklılık göstermektedir(Bu farklılıklar için bkz. Ali İsmail Güngör, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, Ankara, 2002, 18; Şişman, "*Misyonerlik Faaliyetleri ve Uşak'ta Montanizm'e Dair Çalışmalar*", A.Ü.S.B.D., C. 3, S. 2, Afyon 2001, 1-6; Turhan Kaçar, "*Montanizm: Erken Kilise'de Çatışan Gelenekler*", Tarih İncelemeleri Dergisi, C. 17, Sayı 1, İzmir 2002, s. 39-59).

²² Yahudi, Hıristiyan ve pagan kaynaklı düalist bir dinî hareket olarak kabul edilen Gnostisizm, Tanrı, alem, insan ve bunların birbiriyle olan ilişkilerini kendine has kutsal ezoterik (gizli) bilgi doktrinine dayalı olarak açıklayan dinî, felsefi geleneğe verilen isimdir (Yalduz, s. 261. Ayrıca bkz. Gündüz, *Son Gnostikler Sabiiler*, Ankara 1995, 67-77).

²³ Ekümenik kavramı, Yunanca "ikamet edilen dünya" ve "bütün dünya" anlamına gelmektedir. Benzer tanımları İncil'de de "yeryüzü ve bütün dünya (Matta 18:19; Luka 2:1)" anlamında kullanılmıştır. Ekümenik Konsiller çerçevesinde ise bu kavram, hem tüm Hıristiyan liderlerinin katıldığı ilk yedi konsil hem de Katoliklerce bütün genel konsiller için kullanılmıştır. Bu kavram, Hıristiyan olmayanlara karşı Hıristiyan olanları ifade etmek için de belirtilmiştir(Bkz. Ahmet Hikmet Eroğlu, *Ökümenizm ve Fener Patrikhanesi*, Ankara 2005, 34-35).

²⁴ İznik Konsili'nin "Dogmatik Formülü" şöyledir: "Yeri ve göğü, görünen ve görünmeyen her şeyin yaratıcısı, her şeye kadir tek Baba Tanrı'ya inanıyoruz. Bütün çağlardan önce Baba'da olan Tanrı'dan Tanrı, Nurdan Nur, Gerçek Tanrı'dan gerçek Tanrı, kendiliğinden var olan, yaratılmamış, Baba ile aynı özden olan, Tanrı'nın Oğlu tek bir Rab İsa Mesih'e inanıyoruz. Her şey O'nun aracılığı ile yaratıldı. Biz insanlar ve kurtuluşumuz için göklerden geldi. Kutsal Ruh ve Bakire Meryem'den vücut buldu ve insan oldu. Pontius Platus zamanında çarmıha gerildi, acı çekti ve gömüldü, Kutsal Yazılar uyarınca üçüncü gün dirildi, Göğe yükseldi ve Baba'nın sağında oturdu. Dirileri ve ölüleri yargılamak için görkem içinde tekrar gelecek ve O'nun krallığında hiç son olmayacaktır. Baba ve Oğul'dan gelen, Rab olan, hayat veren, Baba ve Oğul ile birlikte tapınılıp yüceltilen Peygamberler aracılığı ile konuşmuş Kutsal Ruh'a inanıyoruz. Tek kutsal evrensel ve elçisel kiliseye inanıyoruz. Günahların affı için tek bir vaftiz tanıyoruz. Ölülerin dirilişini ve sonsuz yaşamı bekliyoruz". (Turgay Üçal, *İnanç Bildirgemiz*, İstanbul 1996, 26-30).

İznik Konsili kararlarına rağmen Arius'un görüşleri, hem Doğuda hem de Batıda yayılmaya devam etmiş ve "Ariyanizm" adı altında güç kazanmıştır. Bu güç, Hıristiyanlar arasındaki huzursuzluğu da artırmıştır. Ancak Ariyanizm de kendi içerisinde bir fikir birliği oluşturamamış ve farklı görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlardan bir tanesi, İstanbul Piskoposu Macedonie'nin öncülüğünü yaptığı ve Kutsal Ruh'un Tanrı olmadığı görüşünü savunduğu grup olmuştur. Böylece İmparator Theodos (379-395), Roma İmparatorluğu'nun Doğu Kısmının piskoposlarının katıldığı ve Batı piskoposlarının yer almadığı bir Konsil düzenlemiştir. 381 yılında İstanbul'da yapılan bu Konsil'de, Macedonie'nin görüşü reddedilerek Kutsal Ruh'un da Tanrı olduğu kararı alınmış ve "Üç uknumda yalnız bir tanrısal cevher" düşüncesi ileri sürülerek Teslis'in üç unsuru tamamlanmıştır. Bu kararlar birlikte dört karar daha alınmıştır.

İznik ve İstanbul Konsilleri'nden sonra da Hıristiyanlık'ta "İsa'nın Tabiatı" hakkındaki tartışmalar vuku bulmuş, Hz. İsa'nın iki ayrı tabiata sahip olduğu ileri sürülmüştür. Bu süreçte Doğu Kilisesi bünyesindeki ekollerden biri olan İskenderiye Ekolü, Hz. İsa'nın Tanrısal (ilahî) tabiatı üzerinde durmuş ve Tanrı bedeninin insan bedeninde birleştiği görüşünü ortaya atmıştır. Antakya Ekolü ise İskenderiye Ekolü'nün bu görüşlerine karşı çıkarak Hz. İsa'nın insanî tabiatı üzerinde durmuş ve Hz. İsa'da iki ayrı tabiat bulunduğunu, Meryem'in de insan olan Hz. İsa'nın annesi olduğunu dile getirmiştir. Nestoryus da Antakya Ekolü'nü desteklemiştir. Bunun üzerine İskenderiyeli Cyrille, Nestoryus'un görüşlerine sert tepki göstermiş ve Cyrille ile Nestoryus, Papa I. Celestin'in hükmüne başvurmuşlardır. Papa ise Nestoryus'un görüşünü reddederek Cyrille ile Nestoryus arasındaki tartışmaların da zaman içerisinde ciddi boyutlara ulaşmasına sebep olmuştur. Tartışmaların ciddi boyutlara ulaşması üzerine İmparator II. Theodos, 431 yılında Efes'te bir Konsil toplamıştır. Bu Konsil'de; Nestoryus'un görüşleri, Hz. İsa'nın Tanrılığına zarar verebilecek bir yapı taşıdığı gerekçesiyle reddedilmiş ve İsa Mesih'in gerçek bir Tanrı ve iki tabiata sahip bir insan olduğu ve uknum bakımından Tanrı ile aynı olduğu, Meryem'in de "Tanrı Annesi" olduğu görüşü kabul edilmiştir.

Efes Konsili'nden sonraki zaman içerisinde 449 yılında Efes'te yeni bir Konsil daha toplanmıştır. Bu süre zarfında Cyrille tarafından ortaya atılan ve Eutyches tarafından geliştirilen Hz. İsa'nın iki tabiatının insan olduktan sonra tek tabiat haline geldiği görüşü ortaya atılmış ve Hz. İsa'nın insanî tabiatının ilahî tabiat içerisinde eridiği fikri ileri sürülmüştür. Bu görüş, zaman içerisinde taraftar kazanmaya başlamış ve bu görüşü savunanlara "**Tek Tabiatçı (Monofizit)**" adı verilmiştir. Ancak Efes Konsili'ni, "Haydutlar Konsili" olarak değerlendiren İstanbul ve Roma Kiliseleri ise yeni bir konsilin toplanması gerektiğini iddia etmişlerdir. Bunun üzerine M.S. 451'de İmparator Marcien tarafından Hz. İsa'da tek tabiat olduğu fikrini savunan Monofizitlere karşı İstanbul Kadıköy'de Konsil toplanması kararı alınmıştır. Devrin Papası I. Büyük Leon zamanında yapılan Konsil neticesinde Konsil Babaları, kurtarıcı bir tek şahsiyette iki tabiatı kabul etmiş ve yirmisekiz karar ile birlikte Hz. İsa'nın hem insanî hem de ilahî yönü olduğu kararı alınmıştır. Böylece Hz. Meryem'in

bu iki farklı tabiat çerçevesinde Tanrı olan İsa'nın annesi olduğu ve dolayısıyla Hz. Meryem'in "Teotokos" olduğu anlayışı benimsenmiştir. Bu anlayış doğrultusunda İsa'da bu iki özelliğin kendisinde ayrı ayrı mevcut olmakla birlikte Çarmıh'ta acı çeken İsa'nın da insan olan İsa olduğu, Tanrı olan İsa olmadığı ilkesi benimsenmiştir. 451 Kadıköy Konsili'nde alınan bu kararı Kıpti, Süryani ve Ermeni Kiliseleri de kabul etmemişlerdir. Kadıköy Konsili'nde alınan kararı reddeden ve Hz. İsa'da "ilahî ve insanî" yönünün birleştiği görüşünü savunan bu Kiliseler "**Monofizit Kiliseler**" olarak Hıristiyan dünyasındaki yerini almışlardır.

Hıristiyanların Monofizit ve Diyofizit şeklinde ikiye bölünmesinin ardından İstanbul'da sırasıyla 553 ve 680'li yıllarda iki ayrı konsil daha toplanmıştır. Ardından aşağı bölümde detaylı olarak ele alacağımız 787'de II. İznik Konsili ve 869-870'de de IV. İstanbul Konsili düzenlenmiştir. Bu süreçte Hıristiyanlık, Doğuya ve Batıya doğru yayılmaya ve bu yayılma ile birlikte Hıristiyanlar arasında dil, kilisenin otoritesi ve kilisedeki bazı uygulamalarda farklılıklar kendisini göstermeye devam etmiştir. Bu esnada Roma, İznik Konsili'nde kabul edilmiş olan Kutsal Ruh'un Baba'dan çıktığı inancına, İspanya'da "Filyok/Filioque" takısını ekleyerek Kutsal Ruh'un hem Baba'dan hem de Oğul'dan çıktığı düşüncesini ortaya atmıştır. Kilise içindeki bu dinî ihtilafların yanında siyasî olarak da Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olan İstanbul'a "Yeni Roma" adıyla yeni bir statü kazandırma çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda Kadıköy Konsili'nde İstanbul ile Roma'nın yetki konusunda eşit olduğu kararının alınmış olması da Roma'nın tepkisine sebep olmuştur. Çünkü Roma; kendisinin bizzat İsa'nın sözüne göre Petrus üzerine kurulduğu²⁵ ve Papa'nın da Petrus'un halefi olduğunu iddia ederek kendisinin evrensel kilise ve her şeyde hüküm verebilme yetkisine sahip olması gerektiği iddiasında bulunmuştur. Sonuçta Roma ile İstanbul Patriklerinin arasındaki karşılıklı aforozlaşma ile Kilise, 1054 yılında en büyük bölünmeyi yaşamış, Hıristiyanlık Doğu ve Batı Kilisesi şeklinde ikiye bölünmüş; Batı Kilisesi "Evrensellik" imajıyla "Katolik", Doğu Kilisesi de "İsa geleneğine bağlılık" adı altında "Ortodoks" olarak isimlendirilmiştir²⁶.

Hıristiyanlar arasında Monofizit ve Diyozifizit anlayış çerçevesinde başlayan Katolik ve Ortodoks adı ile devam eden bölünme, Katolikler'in kendi içerisinde de vuku bulmuştur. Çünkü Katolik Kilisesi'ndeki papalık makamı, Roma'daki Petrus Kilisesi'nin yapımı adı altında lüks harcamalar içerisine girmiş ve mevkisini ticaret merkezi haline getirmiştir. Ayrıca bu olumsuzlukla birlikte Papa'nın kendisini kilise devletinin ilk sahibi olarak lanse etmesi, etkin bir nüfuza sahip olması ve papalık makamını kullanarak devlet işlerine karışması siyasî açıdan Papalık ile krallar arasındaki ilişkileri de olumsuz biçimde etkilemeye başlamıştır. Bu olumsuzluklarla birlikte Kilise'nin kendisini

²⁵ Bkz. *Matta* 16:18.

²⁶ Abdurrahman Küçük, *Ermeni Kilisesi ve Türkler*, Ankara 2003, 117-138,146-152; Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi II. İznik'ten II. Vatikan'a*, Çev. Mehmet Aydın, Ankara 1990, 3-21; G. L. Seidler, *Bizans Siyasal Düşüncesi*, Çev. Mete Tunçay, Ankara 1980, 21-29; Eroğlu, "Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", s. 317-321; M.A. Küçük, 26-27, 40.

“Yanılmaz Otorite” olarak görmesi, kendi içerisinde de yozlaşmaya başlaması ve ülkenin genel durumunun kötüleşmesi kiliseye karşı tepkilerin artmasına sebep olmuştur.

Katolik Kilisesi’ne karşı oluşan tepkiler üzerine Kilise; 19 Nisan 1529’da Spire’de (Speyer) bir toplantı düzenlemiş, bu toplantı sonucunda Luther ve taraftarları, Papa ve İmparator tarafından aforoz edilerek “protesto edenler” anlamında “Protestan” adı ile adlandırılmışlardır. Hıristiyanlıkta tartışmalar son bulmamış ve bu tartışmalar ile ilgili olarak I., II., III., IV. ve V. Latran Konsilleri, I. ve II. Lyon Konsilleri, Viyana Konsili, Konstans/Constance Konsili, Bâle-Ferrare-Florance Konsili gibi çeşitli Konsiller düzenlenmiştir. Yapılan bu konsillerin ardından Katolik Kilisesi, kendisini yenilemeye çalışmıştır. Bu yenileme çalışmaları neticesinde Protestanlığa karşı 1545’te Trent’te bir Konsil toplanmış, imanla ilgili Katolikliğin kesin doktrini açıklanmış ve daha önce yapılan yanlışların düzeltilmesi kararı alınmıştır. Ancak Protestanlık hızlı bir şekilde yayılmaya devam etmiş ve Protestanlık da Hıristiyan dünyasında Katolik ve Ortodoks ile birlikte Hıristiyan mezhep içerisindeki yerini almıştır²⁷.

Hıristiyan dünyasındaki tartışmalar ve bölünmeler daha sonraki yıllarda da devam etmiş ve bu tartışmaları değerlendirmek için Hıristiyanlık adına yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilen I. ve II. Vatikan Konsilleri düzenlenmiştir²⁸. Ancak Hıristiyan tarihinde yapılan Konsiller içerisinde İznik’te düzenlenen II. Konsil, muhteviyat, oluşum ve kararlar bakımından diğer konsillerden farklılık göstermektedir. Bu farklılık da, Konsil’in “ikona” merkezli olmasından kaynaklanmaktadır. Aşağıda da bu özellik üzerinde durulacaktır.

C- İkonografik Açıdan II. İznik Konsili

Romalılar, Hıristiyanlığın yayılma sürecindeki artış üzerine Hıristiyanlara karşı sert politikalar uygulamaya başlamıştır. Bu sert tavırlar nedeni ile Hıristiyanlar da putperest Romalıların sert tutumlarından kurtulma amacına yönelik olarak uzun ve karmaşık dehlizlerden oluşan yeraltı şehirlerine (Katakombalar) sığınmışlardır. Böylece her türlü yaşam biçimlerini burada icra eden hatta ölülerini de buralara defneden Hıristiyanlar, her türlü duygu ve düşüncelerini katakombaların duvarlarına çeşitli sembollerle işlemeye çalışmışlardır. M.S. IV. Yüzyıl’a gelindiğinde İmparator Konstantin’in Hıristiyanlığı resmî din olarak kabul etmesi ile çeşitli bölgelere kiliseler inşa edilmeye başlanmış ve katakombalardan alışkanlık olarak kalan resim yapma geleneği kiliselerde de devam etmiştir.

IV. yüzyıl’a kadar devam eden bu süsleme anlayışı zaman içerisinde değişim göstermeye başlamıştır. Çünkü o dönemlerde Hıristiyanlar arasında

²⁷ M. A. Küçük, 40-45.

²⁸ Bu konsiller hakkında geniş bilgi için bkz. Dvornik, 3-105; Aydın, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, 12-62. Ayrıca bkz. Jean François Mayer, “II. Vatikan Konsili’nden Sonra Hıristiyan Dünyasındaki Yeni Temayüller ve Gelişmeler”, *Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, C. 2, 2000, s. 75-112.

okuma ve yazma oranının çok düşük olması, Hıristiyan Kutsal Kitabı'ndaki yaşanmış bazı olayların veya önemli şahsiyetlerin halka anlatılması gerektiği dillendirilmeye başlanmıştır. Böylece dinî olayların ve şahsiyetlerin resimlerinin yapılmasının kaçınılmaz ve bir gereklilik olduğu kararlaştırılmıştır. Bu suretle kutsal kitaplarda yer alan olaylar ile Hz. İsa, Hz. Meryem başta olmak üzere Hıristiyan Azizler eğitim ve öğretim aracı olarak resmedilmiştir²⁹. 599'da Marseille Piskoposu'nun, kiliselerdeki bütün resimleri kaldırtması üzerine Papa Gregoire le Grand'ın (590-604) ikonaların geleneklerdeki yerine ve önemine işaret ederek **"Kiliselere, azizlerin hayatını resmetmeye, Antikitenin bize izin vermesi, sebepsiz değildir. Bu resimlere saygı göstermeyi savunarak, övgüye layık olacaksınız. Resim vasıtasıyla bir resme tapmak ayrı şey, birine resim vasıtasıyla tebçillerimizi göndermek başka bir şeydir. Yazı, okumayı bilenler içindir. Resim, okumayı bilmeyenler içindir. Taklit etmek zorunda olan cahiller, resimlerle bilgi öğrenmektedirler. Resimler, yazı bilmeyenlerin kitabıdır"** şeklinde yaptığı açıklama da bu düşünceyi teyit etmektedir³⁰.

Yapımının III. Yüzyıl'da başladığı iddia edilen ikonalar, VI. Yüzyıl'dan sonra dinî hayattaki fonksiyonlarını artırmaya başlamış, dinî uygulamaların ve ibadetlerin vazgeçilmez kutsal aracı olmuştur. Bu süreçte ikonalara, tapınak ve kentleri saldırıdan kurtardıkları veya korudukları inancı çerçevesinde dinî anlam yanında büyüsel vasıflar da eklenmiştir. Hatta İstanbul'un kuşatma altına alınması sürecinde Hz. Meryem'e³¹ ait 'Yol Gösterici/Theotokos Hodegetria'³² adlı bir ikonanın kuşatmayı püskürtmek amacıyla surların etrafında dolaştırıldığı da anlatılmaktadır³³.

Dinî tasvirleri konu alan ikonalara karşı gösterilen ileri derecedeki saygı ve sevgi, zaman zaman aşırı boyutlara ulaşmıştır. Öyle ki adaklar adama, şifa bulma ve buna benzer çeşitli dilekler ile önünde eğilerek öpme, ilahiler söyleme, kandil ve mumlar yakma gibi değişik faaliyetler/ uygulamalar kendisini göstermeye başlamıştır. Hatta Hz. İsa ile Hz. Meryem ve azizler

²⁹ Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, Çev. Ali Berktaş, C. 3, İstanbul 2003, 71-72; Mehmet Zeki İbrahimgil, *Sanat Tarihi* (Lise I), Ankara 2009, 60-62; Oktay Aslanapa- M. Arif Mansel, *Sanat Tarihi*, İstanbul 1973, 85-89,157; Levent Aygül, 20. Yüzyıl Batı Resim Sanatında Dinsel İmgeler, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007, 11-13; Yörükoğlu, 6, 17-19; http://www.rehberobasi.org/forum_posts.asp?TID=426, (11.10.2012).

³⁰ Bkz. Mehmet Aydın, "Bizans Kilisesinde İkonoklast Hareketin Kökenleri", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 13, Konya 2002, s. 6.

³¹ Ortodokslarda Hz. Meryem için Panagia (Kutsalların Kutsalı), Ahrandu (Lekesiz, günahsız), İpervlogimeni endoksu (Çok kutsanmış ve görkemli), Theotokos (Tanrı-doğuran/Tanrı'ya insan tabiatı veren), Aiparthenu (Ebediyen Bakire) gibi çeşitli sıfatlar verilmiştir(Bkz.**Ortodoks İnanç ve İbadetinde Hz. Meryem'e Verilen Sıfatlar**:21.10.2012).

³² Hıristiyanlıkta Hz. Meryem'in **Hodegetria** (Yol gösterici) ikonasından başka **Eleousa** (Hassas Dokunuş), **Blachernitissa** (Dua eden), **Kyriotissa** (Tahta oturmuş) ve Bizans İmparatorluğu'nun askeri güçlerinin simgesi olarak da kullanılan **Nikopeia** (Hz. İsa'yı iki eli arasında tutan) gibi birçok konuyu ihtiva eden ikonaları bulunmaktadır(Geniş bilgi için bkz. "*Kinds of Marian Icons*", <http://campus.udayton.edu/mary/resources/icon3.html>.(12.10.2012).

³³ Akkaya, 133-134; Tarasov, 69-70; Alantar, "İkona", <http://www.usdusunveotesi.net/yazilar2/> (21.11.2012).

aracılığıyla insanların sorunlarının çözüldüğü inancı da yaygınlık kazanmıştır. Bu bağlamda da yeni doğan bebeklere ve ölümün rahat gerçekleşmesi amacı ile ölmek üzere olanlara ikonalar gösterilmeye başlanmış ve yeni evliler ikonalar önünde kutsanmıştır³⁴.

Tarihî gelişim süreci içinde bu tür uygulamalara ve dinî düşüncelere sahip olanlar (İkonodül/ikonofil/ikonaseverler/İkona taraftarları) ile birlikte, böyle bir anlayışı kabul etmeyen ve putperestlik olarak değerlendirenler (ikonoklast/ikonomach/ikona düşmanları/ İkonaları tahrip edenler) de ortaya çıkmaya başlamıştır. Çünkü İkona taraftarlarına göre Tanrı'nın On Emir'in hükümleri içerisinde "Kendine yukarıda gökyüzünde, aşağıda yeryüzünde ya da yer altındaki sulara yaşayan herhangi bir canlıya benzer put yapmayacaksın"³⁵ buyurduğunu ve Hıristiyan kutsal kitabının bazı bölümlerini de delil olarak böyle bir uygulamanın putperestlik³⁶ olduğunu savunmuşlardır. İkonoklastlar ise üç (evharistiya ayinindeki ekmek ve şarap, kilise binaları ve haç) objenin kutsiyeti olduğunu, çünkü bunların din adamları tarafından kutsandığını diğer nesnelere kutsanmadığını ve kutsal olamayacağını iddia etmişlerdir. Ayrıca İsa'nın acı çekerken resmedilmesinin, Tanrı'nın da acı çekmesi olarak yorumlanabileceğini ve bu tür resimlerin İsa'nın insanî yönü olduğunu kabulünü gösteren bir görünüm dolayısıyla çift başlılık yaratabileceği düşüncesini de ileri sürmüşlerdir³⁷. İkonoklastların bu düşüncelerine karşılık ikonodüller de ikonalara tapılmadığını sadece saygı gösterildiğini ve bunun bir gelenek olduğu iddiasında bulunmuşlardır. Hatta onlar, bu iddialar ile birlikte ikonoklast anlayışı benimseyenlerin Yahudiler ve Müslümanlarla birlikte Monofizit Hıristiyanlar tarafından desteklendikleri/ etkilendikleri ve Ermenilerin yaşadıkları bölgelerden geldikleri düşüncesine de sahip olmuşlardır. İddialar bunlar ile sınırlı kalmamış; III. Leo'nun Yahudiler arasında büyümüş olması dolayısıyla Yahudilikle ilişkisi olduğu ve ikona karşıtlığının da buradan geldiği; Yahudi dönmesi olan bir kâhinin önce Emevi Halifesi II. Yezid'i³⁸ (720-724)'i sonra da III. Leo'yu ikonoklast bir ferman yayınlamaya ikna ettiği de diğer iddialar arasındaki yerini almıştır³⁹. Ayrıca Doğu-Batı şeklindeki kültür farklılıkları, genelde Kilise-Devlet çatışması, özelde Kilise-Manastır çekişmesi gibi bazı unsurların da ikonoklast hareketin doğmasına neden olduğu da ileri sürülen iddialar arasındadır⁴⁰.

Bizans tarihindeki en önemli ve en ilginç çatışma örneklerinden birini oluşturan İkonoklastlar ile İkonodüller arasındaki çatışmalar/ ihtilaflar zaman

³⁴ Alantar, "İkona", <http://www.usdusunveotesi.net/yazilar2/> (21.11. 2012); Yılmaz, 1; Akkaya, 133.

³⁵ Bkz. Çıkış 20:4.

³⁶ Bkz. I. Tarihler 16:26, Galatyalılar 4:8-9, Efesliler 5:5, Filipililer 3:19.

³⁷ G. Barker, *O'nun İzinde*, İstanbul 1985, 79; Bekir Zakir Çoban, "Bizans İkonoklazmının Nedenleri ve İslam Etkisi Tartışması", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VIII Sayı: 4, 2008, s. 122; Hatice Özyurt Özcan, "Tigran Honents (Aydınlatıcı Aziz Gregorios) Kilisesinin Freskoları Ne Kadar Bizans'lı?", Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sayı 1, Ankara 2008, s. 165-166.

³⁸ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Michael Cook, "Erken Döneme Ait Bir Fiten Metni", Çev. M. Emin Eren - Muzaffer Tan, AÜİFD, C. 48, Sayı I, 2007, s. 169-175.

³⁹ Bu iddialar hakkında geniş bilgi için bkz. Çoban, 2008:119-135, 143; Özcan, 2008:166.

⁴⁰ Bkz. Çoban, s. 132.

içerisinde şiddetlenmeye başlamıştır. Bu süreç içerisinde 692'de Bizans imparatoru II. Justinianos (685-717) İstanbul'da beşinci ve altıncı ökümenik konsillerin kararlarını pekiştirme amacı ile Trullo (Quinisext) konsilini toplayarak İsa'nın tasvirinin yapılmaması veya ibadet edilmemesi ve kiliselerde de yer almaması kararını almıştır. Ancak asıl ikonoklast anlayışın hâkim bulması III. Leo/Leon⁴¹ ile olmuştur⁴².

III. Leon, Karanlık çağ olarak da adlandırılan bir dönemde İmparator olmuştur. Bu dönemde Bizans Devleti; malî ve askerî bakımdan çökmüş ve çevre ülkeler ile de mücadeleler içerisinde olmuştur. Hatta Bizans Devleti, topraklarını da kaybetmeye başlamıştır. Devletin, zorluklar yaşadığı bu dönemlerde, kilise ve manastırlar hem ekonomik açıdan güçlü olmuş, hem kendi içinde çatışmalar yaşamış, hem de askerlikten kaçanların veya vergilerden muaf olmak isteyenlerin yuvası haline gelmiştir. Böylesine iki farklı ortam, İmparatorluğun kiliselere bakış açısında değişimlere sebep olmuştur. Böyle bir süreçte III. Leon'un Araplara karşı savaşlarda üstünlük sağlaması onun önemini ve imparatorluğun saygınlığını artırmıştır. Bu süreç, birçok gelişmenin ve yeniliğin başlangıcı olmuştur. Çünkü İmparatorluk tarafından özgür köylüleri yerleştirme politikası, tarım yasası, denizcilik yasası ve özellikle orduda disiplin ve itaati sağlamaya yönelik askerlik yasası gibi yeni yasalar ortaya konulmuştur. Hatta ilk defa, Bizans devletinde "**Ecloga**" adı ile bilinen Yunanca yazılmış bir medeni hukuk yasası da hazırlanmıştır. III. Leon, bu reform çalışmaları ile birlikte tek başlılığı savunarak Hükümetin hem dinî hem de siyasi fonksiyonları elinde bulundurması gerektiğini düşünmüştür. Bu çerçevede III. Leon da Justinyen gibi kendisini hem imparator hem de rahip olarak telakki etmiştir. Böylece 726'da Doğu kökenli III. Leo/Leon (717-741) dinin özüne dönme amacına yönelik "reform" girişimi olarak da değerlendirilen "**İkonoklazm hareketi**"ni başlatmıştır. Bizans tarihinde 726-843 yılları arasında faaliyet gösteren dinî resimlerin ve diğer kutsal imge veya anıtların dinî veya politik sebeplerle tahrip edilmesi olarak da tanımlanan ikonoklazm (ikona kırıcılık) hareketinin vuku bulduğu 726'da başlayan ve 787 II. İznik Konsili'ne kadar devam eden süreç, Hıristiyan kaynaklarında "**Birinci İkonakırıcılar Dönemi**" olarak yerini almıştır.

İmparator III. Leon, ilk olarak 726 yılında Bizans'ın ilk imparatorluk sarayı olan Büyük Saray'ın bugünkü Sultanahmet Meydanı'na bakan Halki (Bronz) Kapısı'nın üstündeki Halki'nin İsa'sı olarak da isimlendirilen Hz. İsa ikonasını kaldırmış ve yerine bir Haç resmi koydurmuştur. Ayrıca İsa'nın paralar üzerindeki resmini kaldırarak kendi resmini yerleştirmiş ve ardından da 17 Ocak 730'da bir ferman yayınlayarak dinî muhteviyata sahip resimlerin yok edilmesini istemiştir. Tasvirilere ibadeti paganlıkla eş tutan bu fermanın

⁴¹. III. Leon'dan önce de etkisiz bazı ikonoklast girişimler olmuştur. M.S 300'lü yıllarda İspanya'da Elvire Konsili'nin toplanarak, kiliselerde resimlerin yasaklanması kararı alması bu örneklerden sadece bir tanesidir(Bkz. Aydın, "*Bizans Kilisesinde İkonoklast Hareketin Kökenleri*", s. 6).

⁴². Aydın, "*Bizans Kilisesinde İkonoklast Hareketin Kökenleri*", s. 6-7.

yürürlüğe girmesinin ardından kiliselerdeki ikonalar ve onları andıran her türlü kilise tasvirleri de ortadan kaldırılmıştır⁴³.

İkonoklast hareketi onaylamayan Germanuis'un yerine de kararları onaylayacak Anastas'ı patrik olarak atamıştır. Ayrıca İkonakırcılık eğilimi içerisinde olmayanları da bilgisiz ve bağınaz olarak değerlendirmiş ve kendisine göre gerici olan bu anlayışa sahip keşişlere ve her türlü tarikata karşı çıkmıştır. Hatta yayınladığı ferman çerçevesinde bazı Manastırları kapatarak III. Gregoire'e (731-741) cevap olarak Bizans'a bağlı olan Jalabre ve Sicilya'daki piskoposlukların gelirlerine el koymuştur. Romalıların ikamet ettiği, İlyrie'yi (Arnavutluk) ve Thessalonique (Selanik)'deki Papalık makamını da İstanbul Patrikliğine bağlamayı ihmal etmemiştir⁴⁴. Böyle bir ortamda Theodor Studit, Germanius, Damasken ve Nikefor gibi ikona taraftarı olanlar da ikonaların meşruluğunu savunmuş ve bununla ilgili çalışmalar yapmışlardır. Bunlar arasında III. Leon'a sert tepki gösterenler de olmuştur. Bunlardan en önemlisi Anadolu piskoposlarının temsilcisi ve kilisedeki ihtiyar cemaatin önderlerinden ikona yanlısı Şamlı Yohannes⁴⁵ olmuştur. Yohannes sadece tepki göstermekle kalmamış aynı zamanda halkın bilinçlenmesi adına ikonoklastlara karşı üç bölümlük düşüncelerini de anlatmıştır. Çünkü ona göre tasvirlerle ibadet etmenin putatapıcılık ile ilgisi yoktur. Hatta İmparatora "Kiliseye yasalar yapmak hükümdara düşmez, sana (kutsal) sözü (Kelam'ı) hükümdarlar getirmedi, havariler ve nebiler, papazlar ve din bilginleri öğretti. Hükümdarların ilgilenecekleri konu, siyasal iyiliktir; kilise düzeni, ancak papazlarla din bilginlerinin karışacakları bir sorundur ve bu bir haydutluk eylemidir...Ey Kral, gündelik yaşayışımızla ilgili şeylerde sana boyun eğerez. Mallarımızı haraçlar ve vergiler ve hediyeler halinde sana veririz, fakat kiliseye ilişkin konular da, kelam'ı bize öğreten ve kilise yasasını yapmış olan ruhanilerimiz var. Kutsal perdelerimizin bizim için bıraktığı sürekli sınırları değiştirmeyiz. Gelenekleri aldığımız gibi koruruz. Eğer kilisenin yapısını küçük bir şeyde bile olsa bozarsak, bütün yapı çok geçmeden çöker. Fakat kilisenin imparatorluk fermanıyla idare edilmesini aklım almaz. Kilise, babaların yazılı ve yazısız gelenekleriyle yöneltilir. Nasıl İncil bütün dünyada herhangi bir yazı olmadan öğretilmişse onun gibi Tanrı'yı ve azizleri tasvirlerle temsil etmemiz de dualarımızda yüzümüzü Doğu'ya çevirmemiz de, öylece bütün dünyada bir gelenek olarak bize kadar gelmiştir..." diyerek geniş bir yankı uyandırmıştır.

---

⁴³ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1981, 146-149; Onur Yamaner, "Bizans İkonakırcılığı Üzerine Bir İnceleme: III. Leon ve İkonakırcılık", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 29, 2012, s. 1-10; Aydın, "Bizans Kilisesinde İkonoklast Hareketin Kökenleri", s. 5-7; Çoban, s. 117-149; Yılmaz, 1-2; http://tayproject.eies.itu.edu.tr/downloads/Bizans_EA.pdf(12.09.2012); "İkonaklazm (İkona Düşmanlığı)", http://www.oodegr.com/tourkika/eortes/kyriaki_orthodoxias.htm(12.10.2012).

⁴⁴ Seidler, 30-31; Dvornik, 24; Yamaner, s. 1-6; Aydın, s. 6-8.

⁴⁵ Şamlı Yohannes hakkında geniş bilgi için bkz. Daniel Sahas, "Hıristiyanlığın İslam'la Olan Müzakeralarında Arap Karakteri Yunana Ed-Dimaşki'nin Konumu", çev. M. Faruk Toprak, *Türk İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9, Konya 2010, s. 29-48.

Ancak bu tepkinin, III. Leon için çok fazla bir değeri ve etkisi olmamıştır⁴⁶. Buna benzer bir başka diyalog da Leo ile Papa II. Gregoire arasında yaşanmıştır. Leon, kendi haklılığını gösterme amacıyla Papa II. Gregoire'a fermanını göndermiş ve ikonlara karşı tutumunu bildirmiştir. Papa II. Gregoire de "Dogmalar, imparatorları değil; rahipleri ilgilendirir. Nasıl ki rahibin, sarayın işlerini idare ve imparatorlara bir görev önerme hakkı yoksa; imparatorun da kiliseyi yönetmeye, din adamlarına hükmetme, sakramentlerin sembollerini çekip çevirmeye ve takdis etmeye hakkı yoktur. Biz sizi imparator olmaya ve bu vasıflara lâyık bir rahip olmaya davet ederiz." şeklinde cevap vererek yaptığının yanlışlığını dile getirmiştir. Ancak bu cevap da Leo üzerinde herhangi bir etkiye sebep olmamıştır⁴⁷.

III. Leon'dan sonra yerine oğlu V. Konstantin/Constantine (741-775) geçmiş ve o da babasından kalan ikonoklast anlayışı benimsemiş ve devam ettirmiştir. V. Konstantin de görüşlerini sağlamlaştırmak adına 754 yılında Hiereia'da bir konsil toplamıştır. 10 Şubat-8 Ağustos 754 tarihleri arasında yapılan ve 398 piskoposun katıldığı bu Konsilde, bütün dinî resimlerin yerine dini olmayan resimlerin bulundurulması kararı alınmıştır. Yohannes gibi ikona taraftarları bu konsilde aforoz edilmişlerdir. V. Konstantin'den sonra da yerine IV. Leon tahta geçmiş ve III. Leon ve V. Konstantin'e göre daha sakin bir hayat yaşamıştır. Kendisi ikonoklast anlayışa sahip olmasına karşı din adamlarına yönelik herhangi bir husumet beslememiştir. Hatta onların nüfuz kazandıkları da iddialar arasındadır.

780'de IV. Leon'un ölmesi üzerine 31 Temmuz 786'da çocuk yaşta (10 yaşında) tahta çıkan VI. Konstantinos adına devlet işlerini yürüten İrene/Eirene iktidarı ele geçirmiştir. İrene de yaklaşık elli yıllık ikona karşıtı tavrı kaldırmak için Patrik Tarasios'un başkanlığında tahmini 350 piskopos ve çok sayıda keşişin katıldığı İstanbul'da Havariler Kilisesi'nde bir konsil düzenlemiştir. Ancak bu konsil, ikonoklast askerler tarafından dağıtılmıştır. Bu süre zarfından sonra M. S. 787'de İznik'te bir konsil daha toplanmıştır. Bu konsil, İmparatoriçe İrene tarafından İkonoklast Harekete (İkonoklazm) karşı düzenlenmiştir. II. İznik Konsili, 24 Eylül'de başlamış ve 23 Ekim 787'ye kadar devam etmiştir. Uzun bir zaman diliminde gerçekleşen ve İkonoklast anlayışın yok edildiği konsilin ilk oturumu İznik'teki Ayasofya'da yapılmış ve sekiz oturum şeklinde devam etmiştir. Burada Azizlerin resimlerine yapılan ibadetin meşruluğu kabul edilerek İkonoklazm anlayışı reddedilmiş ve resimlere, ikonlara dönüş serbest bırakılmıştır. Hatta günümüzde kiliselerde ikonasız gerçekleştirilmeyen ayinin

⁴⁶ Seidler, 27; Ostrogorsky, 152-153; Dvornik, 24; Aydın, "Bizans Kilisesinde İkonoklast Hareketin Kökenleri", s. 8; Çoban, s. 120-123; Yamaner, s. 8-10; Köklü, Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta Resim Sanatı, 25-55; Ernest Barker, Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü, Çev. Mete Tunçay, Ankara 1995, s. 100; Yamaner, s. 8. Ayrıca bkz. Töre Sivrioğlu, "Bizans Devleti'nde Kilise-Devlet Çatışmasının Toplumsal Nedenleri ve Tarafları", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi – Sayı:18 (2012), s. 73.

⁴⁷ Ostrogorsky, 152-153; Dvornik, 24; Aydın, "Bizans Kilisesinde İkonoklast Hareketin Kökenleri", s. 8

temeli de atılmıştır. Alınan yirmi karar⁴⁸ ile birlikte bu Konsil’de ikonalara saygı gösterilmesi onaylanmış, ancak onlara tapılması veya putlaştırılması yasaklanmıştır. Çünkü onlara göre İkonalara saygı göstermenin temelinde, Tanrı Sözü olarak telakki edilen Hz. İsa’nın insan biçiminde vücut bulmuş olması yatmaktadır. Tanrı’nın oğlu Hz. İsa, insan bedeni alıp fiziksel bir görünüme sahip olması dolayısıyla Oğul’u ve azizleri tasvir etmek için somut nesnelere kullanmak kaçınılmazdır.

813 yılında ise Ermeni olduğu iddia edilen V. Leo’nun (813–820) imparator olması ile 813 yılından başlayan 843 yılına kadar devam eden ancak etkili olmayan “**İkinci İkonakırcılar Dönemi**” olarak değerlendirilen bir süreç başlamıştır. Bu süreçte V. Leo ilk girişim olarak ikona yanlısı Patrik Nicephorus’un istifa etmesini sağlamış ve yerine ikona karşıtı Theodotus’u atamıştır. 815 yılında da Ayasofya’da ikinci bir “ikonoklastik konsil” toplanmıştır. Fakat konsil, ikona taraftarları için etkili bir konsil olamamıştır. V. Leon’dan sonra da yerine II. Mikhail ve onun oğlu Theophilos gelmiştir. Theophilos’un ölümü ile birlikte eşi Theodora⁴⁹ ikonoklast anlayışa sahip patrik Grammaticus’u azlederek yerine ikonodül anlayışa benimsemiş olan Methodius’u getirmiş ve imparatorluk için de III. Mikhail’i atamıştır. İkona yanlısı olan Theodora, hiçbir şeyin devletin güvenliğinden daha yararlı olamayacağını düşünerek yanındaki yüksek kamu görevlileri ile birlikte bütün nüfuzlu keşişleri huzuruna çağırarak ve onlardan tasvirler kültü sorununa çözüm bulmalarını istemiştir. O, Keşişlerden kutsal kitaplardan tasvirler tapınma ile ilgili kanıtları bulmalarını söyleyerek her iki taraftan bazı şahsiyetlerin de yer aldığı konsil toplanmasını önermiş ve ulusal bir bildiri yayımlamıştır. 843 yılında da Ayasofya Kilisesi’nde, İmparatoriçe Theodora’nın da hazır bulunduğu törende, Patrik Methodios ikonoklastları eleştiren bir konuşma yapmış ve konuşmanın ardından bugün de Ayasofya’nın apsisinde duran Meryem ve Çocuk İsa ikonasının açılışı gerçekleştirilmiştir. Böylece III. Mikhail ile “**ikona eksenli**” bunalım dönemi sona ermiş ve ikonalara eski konumları kazandırılmıştır⁵⁰. Günümüzde de Ortodoksluk’ta, o günlerin anısına büyük oruç devresinin ilk pazar günü, Ortodoksluğun zaferinin pazarı olarak kutlanmaktadır⁵¹.

⁴⁸ Bu kararlar piskoposların atanması, ayrılması ve onlarla ilgili bazı unsurlar, 6 konsilin kabulü, Kilisede olan eşyaların kutsiyeti, Bölgesel sinodların yıllık tutmaları, Dian adamlığına adayların genel konuları, din değiştirme için gerekli kurallar gibi kilise yapısı ve düzeni ile ilgili kararlardır (Bu kararlar hakkında geniş bilgi için bkz. Norman Tanner, *Decree of The Nicea Council 787*, Georgetown University Press 1990, 133-156; “*The Second Council of Nicaea*”, <http://www.newadvent.org/cathen/11045a.htm/>.(12.10.2012).

⁴⁹ Teodora için 1 Şubat’ta onun anısına kutlama yapılmaktadır.

⁵⁰ Bkz. Seidler, 60; Ostrogorsky, 154-165; Dvornik, 24-25; Yılmaz, 2-3; Eliade, 72; Çoban, s. 121-122. Aydın, s. 5-13; Yamaner, s. 8-10; [https://openaccess.firat.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11508/16102/186218.pdf?sequence=1&isAllowed=y\(11.03.2013\);http://www.oodegr.com/tourkika/eortes/kyriaki_orthodoxias.htm](https://openaccess.firat.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11508/16102/186218.pdf?sequence=1&isAllowed=y(11.03.2013);http://www.oodegr.com/tourkika/eortes/kyriaki_orthodoxias.htm) (12.10.2012).

⁵¹ Ortodokslarca Büyük oruç devresinin ilk pazar günü olarak takdir edilen bu günde, Musa, Harun ve Samuel gibi peygamberler hatırlanmakta ve Kutsal Kitap’tan İbraniler 11:24-26, 32-12:2 ile Yuhanna 1:43-51 gibi bölümler okunmaktadır (Bkz http://www.oodegr.com/tourkika/eortes/kyriaki_orthodoxias.htm. (12.10.2012).

Sonuç

Hıristiyan dünyası, yayılma sürecinde Yahudi adetlerine uyup uymama konusu başta olmak üzere Hıristiyanlar arasında Tanrı anlayışı ve Hz. İsa'nın tabiatı gibi çeşitli konularda görüş ayrılıkları meydana gelmeye başlamıştır. Bu görüş ayrılıkları Hıristiyanlık içerisinde dönem dönem ciddi tartışmalara ve bölünmelere sebep olmuştur. Bu görüş ayrılıklarını gidermek amacıyla Konsiller toplanmış ve bunun ilk örneğini de M.S. 325'de Hz. İsa'nın tabiatı ile ilgili olarak yaşanan hakkındaki tartışmaları çözmek amacıyla yapılan İznik'te yapılmış olan I. İznik Konsili oluşturmuştur. Bu konsil, çözüm sağlayamamakla birlikte diğer konsillerin de habercisi olmuş ve Hıristiyanlıkta Konsiller Tarihi olarak da kaynaklarda yer alan Konsiller süreci başlamıştır. I. İznik Konsili'nin ardından "Kutsal Ruh'un Tanrılığı" tartışmaları üzerine toplanan I. İstanbul Konsili ve ardında da Hz. Meryem'in Tanrı Annesi olup olmadığı tartışması üzerine yapılan I. Efes Konsili düzenlenmiştir. Tartışmalar, "Hz. İsa'nın tanrı mı? İnsan mı?" olduğu şeklinde devam etmiş ve bunun üzerine Kadıköy/Kalkedon Konsili toplanmıştır. Ardından İstanbul'da iki konsil daha düzenlenmiş ve İznik'te de ikinci bir konsil toplanmıştır. Bu konsilleri diğer konsiller devam etmiş ve en son Hıristiyanlık için yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilen I. ve II. Vatikan Konsilleri düzenlenmiştir. Ancak Hıristiyan tarihinde yapılan Konsiller içerisinde İznik'te düzenlenen II. Konsil, muhteviyat, oluşum ve kararlar bakımından diğer konsillerden farklılık göstermektedir. Bu farklılık da, Konsil'in "ikona" merkezli olmasından kaynaklanmaktadır.

590'lı yıllardan II. İznik Konsili'nin de düzenlendiği 787 yılına kadar olan süreç Hıristiyanlıkta İkonoklazm dönem olarak adlandırılmıştır. Bu dönem, dinî-siyasî sorun olarak Bizans İmparatorluğu açısından en sıkıntılı dönemlerden birisi olmuştur. Bunun da dinî, siyasî ve kültürel gibi birçok sebebi bulunmaktadır. Bununla birlikte III. Leon'un Yahudiler arasında büyümüş olduğu dolayısıyla Yahudilikle ilişkisi olduğu, Yahudi dönmesi olan bir kâhinin önce Emevi Halifesi II. Yezid'i (M. 720-724)'i sonra da III. Leo'yu ikonoklast bir ferman yayınlamaya ikna ettiği gibi iddialar da gündeme getirilmiştir. Ancak sebebi ne olursa olsun İkonoklazm olarak adlandırılan dönem, Hıristiyanlıkta uygulama açısından İkonoklast ve İkonodül olarak isimlendirilen iki farklı anlayışın/grubun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu bölünme ve çatışma II. İznik Konsili'ne kadar devam etmiş ve konsil'de İkonoklast anlayış yıkılarak Hıristiyanlıkta ikonalara saygı gösterilme serbestliği getirilmiş, ancak ona tapınması veya tapınma aracı yapılması yasaklanmıştır. Bu süreçten sonra İkonoklast adına başka girişimler de meydana gelmiş ancak bu girişimler etkisiz olmuştur. Netice olarak İkonoklazm anlayışı, Hıristiyanlık adına ikonaların zarar görmesi veya yokolması açısından zararlı bir hareket olarak dikkat çekmiştir. Hatta bu hareket çerçevesinde sadece ikonlar değil Kiliseler de zarar görmüştür.

Kaynaklar

- "Af Pazarı", http://www.oodegr.com/tourkika/eortes/kyriaki_syggnwms.htm. (02.12.2012).
- AKKAYA, Tayfun, *Ortodoks İkonaları*, İstanbul 2000.
- ALANTAR, Hüseyin, "İkona", <http://www.usdusunveotesi.net/yazilar2/> (21.11.2012).
- ASLANAPA, Oktay - MANSEL, M. Arif, *Sanat Tarihi*, İstanbul 1973.
- AYDIN, Mehmet, *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, Konya 1991.
- AYDIN, Mehmet, "Bizans Kilisesinde İkonoklast Hareketin Kökenleri", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 13, Konya 2002, s. 5-14.
- AYGÜL, Levent, *20. Yüzyıl Batı Resim Sanatında Dinsel İmgeler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007.
- BARKER, G., *O'nun İzinde*, İstanbul 1985.
- BARKER, E., *Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşüncüsü*, Çev. Mete Tunçay, Ankara 1995.
- BIEZEN, Jan Van, "Icons of the Dodekaorton", http://www.janvanbiezen.nl/dodekaorton_icons.html (15.12.2012).
- COOK, Michael, "Erken Döneme Ait Bir Fiten Metni", Çev. M. Emin Eren - Muzaffer Tan, AÜİFD, C. 48, Sayı I, Ankara 2007, s. 169-175.
- ÇOBAN, Bekir Zakir, "Bizans İkonoklazmının Nedenleri ve İslam Etkisi Tartışması", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Sayı: 4, VIII (2008), s. 117-145.
- DVORNIK, Francis, *Konsiller Tarihi II. İznik'ten II. Vatikan'a*, Çev. Mehmet Aydın, Ankara 1990.
- ELIADE, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, Çev. Ali Berktaş, Cilt 3, İstanbul 2003.
- EROĞLU, Ahmet Hikmet, "Ekmek-Şarap Ayini (Eoharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (Ayrı Basım), Cilt 39, Ankara 1999, s. 439-453.
- EROĞLU, Ahmet Hikmet, "Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (Ayrıbasım), C. 41, Ankara 2000, s. 309-325.
- EROĞLU, Ahmet Hikmet, *Ökümenizm ve Fener Patrikhanesi*, Ankara 2005.
- GÜNDÜZ, Şinasi, *Son Gnostikler Sabiiler*, Ankara 1995.
- GÜNDÜZ, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Konya 1998.
- GÜNGÖR, Ali İsra, *Vatikan, Misyon ve Diyalog*, Ankara 2002.

- HARMAN, Ömer Faruk, "Konsil", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Dia), Cilt 26, Ankara 2002, s. 175-176.
- <http://www.megarevma.net/eikonalar.htm> (20.02.2013)
- http://tayproject.eies.itu.edu.tr/downloads/Bizans_EA.pdf(12.09.2012).
- <http://www.tdk.gov.tr/index>.(11.11.2012)
- İBRAHİMGİL, Mehmet Zeki, *Sanat Tarihi* (Lise I), Ankara 2009.
- "İkonaklazm (İkona Düşmanlığı)", http://www.oodegr.com/tourkika/eortes/kyriaki_orthodoxias.htm(12.10.2012).
- KAÇAR, Turhan, "Montanizm: Erken Kilise'de Çatışan Gelenekler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 17, Sayı 1, İzmir 2002, s. 39-59.
- KATAR, Mehmet, *Hıristiyanlıkta Paskalya*, Ankara 2003.
- "Kinds of Marian Icons", <http://campus.udayton.edu/mary/resources/icon3.html>. (12.10.2012)
- KÖKLÜ, Arzu, *Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta Resim Sanatı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.
- KUTSAL KİTAP, İstanbul 2009.
- KÜÇÜK, Abdurrahman, "Belgelerin Işığında Türk-Ermeni Münasebetlerine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Ayrıbasım), Cilt 31, Ankara 1989, s. 245-259.
- KÜÇÜK, Abdurrahman, *Ermeni Kilisesi ve Türkler*, Ankara 2003.
- KÜÇÜK, Abdurrahman-TÜMER, Günay-Küçük, Mehmet Alparslan, *Dinler Tarihi*, Ankara 2010.
- KÜÇÜK, Mehmet Alparslan, *Türkiye Protestan Ermenileri*, Ankara 2009.
- MAYER, Jean François, "II. Vatikan Konsili'nden Sonra Hıristiyan Dünyasındaki Yeni Temayüller ve Gelişmeler", *Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, Cilt 2, 2000, s. 75-112.
- MITCHELL, W. J. Thomas, *Iconology: Image, Text, Ideology*, London 1987.
- MITCHELL, W. J. Thomas, "Iconology", *New Princeton Encyclopedia of Poetry & Poetics* 1993, s. 656-657.
- NES, Solrunn, *The Mystical Language of Icons*, William B. Eerdmans Publishing Company 2009.
- "Ortodoks İnanç ve İbadetinde Hz. Meryem'e Verilen Sıfatlar", [http://www.hristiyanforum.com/forum/showthread.php?t=320863/](http://www.hristiyanforum.com/forum/showthread.php?t=320863) (21.10.2012)
- OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Ankara 1981.

- ÖZCAN, Hatice Özyurt. "Tigran Honents (Aydınlatıcı Aziz Gregorios) Kilisesinin Freskoları Ne Kadar Bizans'lı?", Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sayı 1, Ankara 2008, s. 163-186.
- SAHAS, Daniel, "Hıristiyanlığın İslam'la Olan Müzaralarında Arap Karakteri Yunana Ed-Dimaşki'nin Konumu", Çev. M. Faruk Toprak, Türk İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, Sayı 9, Konya 2010. S. 29-48.
- SEIDLER, G. L., *Bizans Siyasal Düşüncesi*, Çev. Mete Tunçay, Ankara 1980.
- SİVRİOĞLU, T., "Bizans Devleti'nde Kilise-Devlet Çatışmasının Toplumsal Nedenleri ve Tarafları", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi - Sayı:18 (2012), s. 64-75.
- ŞİŞMAN, Adnan, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Uşak'ta Montanizm'e Dair Çalışmalar", A.Ü.S.B.D., Cilt 3, Sayı 2, Afyon 2001, s. 1-6.
- TANNER, Norman P., *Decree of The Nicea Council 787*, Georgetown University Press 1990.
- TARASOV, Oleg, *Icon and Devotion*, Translated and edited by Robin Milner-Gulland, London 2002.
- TEMİZER, Abidin, "Kadınsız Şehir Aynaroz: Tarih, Mekân ve Yaşam", Studies of The Ottoman Domain, Cilt 1, Sayı 1, 2011, s. 1-22.
- "The Second Council of Nicaea", <http://www.newadvent.org/cathen/11045a.htm/> (12.10.2012).
- USCINOWICZ, Jerzy, *New Life of Icons in Architecture: Applications Versus Synthesis*, Urbanistika Ir Architektura Town Planning and Architecture, 34(5), 2010.
- ÜÇAL, Turgay, *İnanç Bildirgemiz*, İstanbul 1996.
- YALDUZ, Alparslan, "Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 12, Sayı 2, Bursa 2003, s. 257-296.
- YAMANER, Onur, "Bizans İkonakırcılığı Üzerine Bir İnceleme: III. Leon ve İkonakırcılık", Akademik Bakış Dergisi, Sayı 29, 2012, s. 1-6.
- YILMAZ, Nilay, *Ayasofya Müzesi'ndeki İkonalar Kataloğu*, Ankara 1992.
- YÖRÜKOĞLU, Tamer (2006). *Batılılaşma Devri Resim Sanatında Edirne Bulgar Kilisesindeki İkonaların Yeri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne.